

1994-ben, születésének 150. évfordulójára Szentkatolnán és Kolozsvárott egy tudományos ülést tartottak, ahol megjelent néhány magyar tudós: Szegedről Berta Árpád, Budapestről egy japán vendégprofesszor, Senga Toru. Ők szintén méltatták Bálint munkásságát. Ennek sajnos nem lett magyarországi folytatása.

Szülőfalujában, Szentkatolnán nagy kultusz övezi a tudóst. A helyi általános iskola az ő nevét viseli, az iskola falán emléklakett van, sőt az iskola folyosóján láthatjuk a Bálint Gábor által megtett tanulmányutakat, Mongóliától Dél-Indiáig, a Kaukázustól Spanyolországig. Jakab Jolán igazgatónő megmutatta Bálint Gábor arcképét, mely a tanári szobát díszíti. Elmondta, hogy létrehoztak egy egyesületet, mely lehetőségük szerint megemlékezik a falu nagy szülöttjéről. Az iskola tanára, dr. Borcsa János szintén szívében viseli egykori földije emlékét, kis kiadója eddig két könyvet adott ki róla, és most készíti elő harmadik kötetét. Közben a hazai baptista egyház lelkésze, az erdélyi származású Zágoni Jenő összegyűjtötte és 2005-ben kiadta Bálint Gábor leveleit és a vele kapcsolatos dokumentumokat. Úgy látszik az erdélyi lelkesedés lassan elér hozzánk is, és széles nagyközönség számára megismerhetővé válik a nagy keleti utazó és nyelvész életműve.

Élete évszámokban

- 1844. március 13-án született Szentkatolnán
- 1871-ben a Magyar Akadémia felkéri, hogy utazzon Ázsiába, és tanulmányozza a mongol és a mandzsu nyelvet.
- 1871–1874. Utazásai Oroszországban és mongol területeken
- 1875–1877. A Budapesti Egyetem (ma ELTE) magántanára
- 1877–1878. Részt vesz gr. Széchenyi Béla indiai expedíciójában
- 1879–1892. Önkéntes száműzetésbe vonul, az oszmán birodalomban dolgozik, majd Dél-Európa városaiban egyetemeken tanít.
- 1893–1912. A Kolozsvári Egyetem urál-altaji tanzék egyetemi tanára.
- 1895. Zichy-expedíció tagjaként a Kaukázusban jár.
- 1913. május 26-án váratlanul meghal Temesváron.

Dr. Obrusánszky Borbála
történész-orientalista

In Memoriam Prof. Dr. Dán Róbert **(1936–1986)**

Dán Róbert halála 20. évfordulójára Frank D. Dániel egy terjedelmes monográfiát készített, felhasználva Dán Róbert hagyatékát. Ebből a monográfiából röviden közétesszük unitárius vonatkozású kutatásait.

A könyv az alábbi tartalomjegyzékkel rendelkezik:

I. Frank Dénes Dániel Emlékezzél a hajdani időkre. *Egy életút. A kezdetek. Nagy felfedezések. Reformáció. Humanizmus? Héber stúdiumok a 16. századi Magyarországon. A lingua primigenia magyar vonatkozásai. Melius-Albo, Erdély és Tortosa. A magyar Erasmus és az antitrinitárius polemikusok. Zsidó bibliográfiai folyóiratok összesített indexe. A „zsidózás” története az ókortól a reneszánszig. Egy numizmatikai vizsgálat. Istenkirály vagy ember? Glirius, Albo, Maimonidész, és az erdélyi antitrinitáriusok, avagy egy mozgalom filozófiatörténeti háttere. Egy karrier-történet. Szombatosok. A Péchi Simon toposz. Seidel, az első deista Dán Róbert világhépe és tudományos módszertana. Pályaképek. 3–36. old.*

II. Frank Dénes Dániel Dán Róbert irodalmi munkássága.

Teljes bibliográfia. 37–51. old. Megjegyzés: Léta Sándor; lelkész által

.....

...Kétezer ószén ismerkedtem meg édesanyámnál Benedek Katalinnal, Dán Róbert özvegyével. Beszélgettünk tudományról, művészetekről, irodalomról, és nagyon mély benyomást tettünk egymásra. Ennek eredményeképp megkért Dán Róbert hagyatékának feldolgozásra, bibliográfiájának elkészítésére, félbemaradt kutatásainak feltérképezésére. A bibliográfiájának elkészítése kapcsán merült fel bennem az ötlet monográfiájának újra írására: bár jó páran értekeztek róla, mégis rengeteg társadalomtörténeti adalékot kihagytak életútjának ismertetéséből, a tudományos vonatkozásokról nem is beszélve. ...

Dán Róbert aktív résztvevője volt a hazai tudományos társadalmi nyilvánosságnak az ELTE számos bizottságának tagjaként.

Felmerül bennünk a kérdés, hogyan lehet valaki egyszerre könyvtáros, profi pingpongozó, arab nyelv és irodalom szakos előadó, reneszánsz-kutató, publicista, irodalomtörténész, vallásfilozófus, az irodalomtudományok kandidátusa, a történettudományok nagydoktora? Többek között úgy, hogy a korról, melyet kutatott minden érdekelte, ami életmódban, időben, és térben fellelhető volt; a legapróbb és legkülönbözőbb részleteket is beleértve. Nem korlátozta magát egyetlen területre, egy egyetemes művelődés-

történeti jellegben akarta megragadni az összefüggéseket (cultural pattern). Rendkívüliségének igazi titka, hogy nemcsak kimagasló elméleti (techné-episztemé), hanem a helyes tervezéssel párosuló cselekvés, a gyakorlati tudás (praxis) képessége is megvolt benne. A tanulás (elmélet) előfeltétele a cselekvésnek; viszont bár tanulni mindenki tud, a cselekvéshez képesség kell (Talmud. Kiddusin. 40.b.). ...

Mindig tudta hogy hová – melyik könyvtárba – kell mennie ahhoz, hogy a kutatási eredményét igazoló irodalmat megtalálja. Dánt leginkább az eretnek – antitrinitárius mozgalmak eredete és hatása érdekelte, a XV–XVII. századi európai szellemtörténetben. A szentháromság-tagadó vallásfilozófiai áramlat pedig egy nemzetközi megmozdulás eredménye volt, és ebben áll munkásságának igazi jelentősége. Ő tárta fel ennek kelet-európai eredetét, kapcsolatait, ideológiai hátterét. Megvilágította Matthias Vehe-Glirius tevékenységét Európában, bemutatta Erasmus Johannis recepcióját, John Dee-t és Conrad Victort, akinek volt feleségét Szenci Molnár Albert vette nőül. Kutatásaival elsősorban azt próbálta megválaszolni, hogy milyen módon került a radikális antrinitarizmus ideológiája az erdélyi szombatosság körébe. Önmagát heretikusnak, eretnek-kutatónak tekintette, aki rajongott a reneszánsz gondolkodókért.

Dán Róbert nem volt ötvenéves mikor meghalt, hirtelen, váratlanul. Ennek ellenére egy teljes oeuvre-t hagyott maga után. ...

Dán Róbert behatóan foglalkozott Dudith Andrással, a racionalista „magyar Erasmus” Lingua primigenia kritikájával, aki bár a rabbinikus irodalmat elvetette ugyanúgy mint Melius, de ennek ellenére vele is vitázott. Dudith nem tartozott a professzor úr kedvencei közé, mint embert kifejezetten ki nem állhatta – de azért kutatta.

Dán professzor egyik vizsgált irányvonala az unitárius irányzat kialakulása és története a héber nyelvhez fűződő viszonyával együtt, olyan nagy polémikusok életútján keresztül, mint: az antitrinitáriusok vezető alakja Dávid Ferenc, vagy Hunyadi Demeter, Enyedi György. Akik a korban fölényes héber nyelvtudással rendelkeztek, és a trinitást héber grammatikai érvekkel cáfolták. Attól kezdve, hogy elkezdték lebontani a héber nyelv és irodalom segítségével a szövegekre rakódott későbbi értelmezéseket, már egyenes út vezetett maguknak a szövegeknek a tagadásáig. A Jézus-Messias kizárólagos emberi lényegét hirdető egyes csoportok már az 1570-es évek táján tevékenykedtek az észak-itáliai városokban, a Dávid Ferenc vezette erdélyi egyházban, és Európa más területein is. ...

Epilógus

Az antitrinitárius szellemi áramlat viharként söpört végig a 16. századi Európában, áthatva a

gondolkodásmódot, életmódot, és művelődéstörténetet. Ez a vihar Kelet-Európát sem hagyta érintetlenül, melynek megvilágítása Dán Róbert érdeme. Megtalálta a posztbiblikus zsidó irodalom helyét az egyetemes művelődéstörténetben, kimutatva annak hatását, különös hangsúlyt fektetve ezen ideológiatörténeti megmozdulás nemzetközi csatlakozáspontjaira. Továbbá részt vett a magyar–zsidó kultúra közös gyökereinek kutatásában: a könyvnyomtatáson, nyomdatörténeten, és kéziratokon keresztül. Dán Róbert filozófiatörténeti jelentősége goldziheri szemléletében gyökeredzik, ami Simon Róbert kiemelésében Gramsci-tól (1970. 69.l.): Egy kor filozófiája nemcsak a katedratudósok által filozófusnak tartott gondolkodók (pl: Erasmus) munkássága, hanem ugyanakkor egyik vagy másik filozófusnak (pl: Seidel), értelmiségi csoportnak (pl: heidelbergi kör), vagy a néptömegek egyik vagy másik nagyobb tömbjének (unitarianizmus, szombatosság) filozófiája. Egy kor filozófiája mindezeknek a felsorolt elemeknek a kombinációja, amelyek egy meghatározott irányba kulminálnak. A kulminációs pont pedig a kollektív cselekvés normájává, azaz konkrét és teljes (integrális) történelemmé lesz.

Dán Róbert művelődéstörténeti szemléletének a lényege, hogy minden tézist az adott kor emberének szemével, tudásanyagával, körülményei közé helyezve kell vizsgálni ahhoz, hogy értve lehessen feloldozni. Dán Róbert egységese, hogy kis töredékekből képes volt felépíteni egy széles tudományos valóságot. Kicsinyesen aprólékos gondos kutató volt, és nagy ívű gondolkodó.

Még egy gondolat

A bibliográfia gerincét egy még Dán Róbert által összeállított válogatott bibliográfia adta, melyet a hagyatékban találtam, s amit valószínűleg a kandidátsi értekezéséhez készített. Ezt körülbelül nyolcvan tétellel kiegészítettem. Hálás köszönet illeti ezért Benedek Katalint, Dán Róbert özvegyét, aki a hagyatékot a rendelkezésemre bocsátotta: az ő anyagi és erkölcsi támogatása nélkül ez a munka nem készülhetett volna el. A kutatás közben megtanultam a Dán kézírását, és az egyetemi jegyzeteit, melyeket tanulmányai és kutatásai során készített. Szeretnék köszönetet mondani halott mesteremnek, Dán Róbertnek, aki egy új világot nyitott meg előttem és mondhatni rendhagyó módon tanított. Ez a monográfia több évig készült, mialatt folyamatosan (át)írtam, és változtattam a kéziratot. Különböző stádiumaiban több embernek is adtam belőle – a kéziratból és a teljes Dán bibliográfiából egyaránt – különböző hozzászólásokat, vitákat remélve, melyeknek nagy része sajnos elmaradt.

Frank D. Dániel vallásszociológus